

IV

Ageriko bilkura

Baionan, herriko etxean

2023ko urriaren 28an

Baionan, herriko etxean, 10:30ean, Euskaltzaindiak ageriko bilkura egin du, Xarles Videgain euskaltzain osoa emeritu izaerara igarotzearen ondorioz, Donostian, udaletxean, 2022ko azaroaren 26ko osoko bilkuran euskaltzain oso izendatua izan zen Itxaro Bordaren sarrera-hitzaldia egin eta dagozkion diploma eta Akademiaren ikurra emateko.

Bildu direnak:

Euskaltzain osoak: Andres Urrutia euskaltzainburua, Jean-Baptiste Coyos, *Battittu* euskaltzainburuordea, Adolfo Arejita idazkaria, Miriam Urkia Iker sailburua, Sagrario Aleman Jagon sailburua, Andres Alberdi, Aurelia Arkotxa, Miren Azkarate, Itxaro Borda, Asun Garikano, Andres Iñigo, Jose Irazu (*Bernardo Atxaga*), Jabier Kaltzakorta, Xabier Kintana, Miren Agur Meabe, Alfontso Mujika, Beñat Oihartzabal, Miren Lourdes Oñederra, Paskual Rekalde, Andoni Sagarna, Castillo Suárez, Patxi Uribarren eta Xarles Videgain.

Ohorezko euskaltzainak: Piarres Aintziart, Luis Alberto Aranberri *Amatiño*, Xipri Arbelbide eta Antonio Campos.

Euskaltzain urgazleak: Ur Apalategi, Jon Casenave, Aines Dufau, Pantxoa Etxegoin, Luzien Etxezarreta, Iñaki Irazabalbeitia, Lourdes Otaegi, Elixabete Perez Gaztelu, Iratxe Retolaza eta Jakes Sarraillet.

Erramun Osa euskaltzain urgazlea eta idazkariordea, Joseba Zabaleta kudeatzailea, Iñaki Mendizabal Komunikazioa eta Irudia zerbitzuko arduraduna eta Ibon Usarralde Egitasmoen bateratzailea.

Jean-René Etxegarai Baionako auzapeza, Yves Hualde Baionako Herriko Etxeko 4. axuanta, Xabier Parrilla Baionako Herriko Etxeko Hizkuntza

Politika Arloko arduraduna eta 14. axuanta.

Euskaltzaindiko langileak: Manu Gañan Idazkaritzako teknikaria eta Jasone Iroz teknikaria.

Itxaro Borda euskaltzainaren senideak eta lagunak.

Gaurkoan, Akademiaren barne-arauek agintzen dutenari jarraikiz, sarrera-hitzaldia egitea egokitu zaio Itxaro Borda euskaltzainari. Euskaltzaindiak Baionako Herriko Etxean antolatu duen ekitaldian egin du mintzaldia I. Bordak.

Ttunttunaren eta txirularen doinuz, ekitaldiari hasiera eman dio Ibon RG musikariak. Horren segidan, Maddi Oihenart abeslariak eta Juantxo Zeberio musikariak *Ikusiko dira berriz* kanta eskaini dute.

Ondoren, A. Urrutia euskaltzainburuak hurreratu direnak agurtu eta ekitaldiaren zertarakoa azaldu du. Horren segidan, J.-R. Etxegarai Baionako auzapezari hitza eman dio. Auzapezak gonbidatuak agurtu eta ekitaldiaren garrantzia azpimarratu du, euskaltzain oso bat Euskaltzaindian sartzea ez delako egunero gertatzen den zerbait.

A. Arejita Euskaltzaindiko idazkariak adierazi duenez, Euskaltzaindiak euskaltzain oso izendatu zuen I. Borda oragartarra 2022ko azaroaren 26an, Donostiako udaletxean egin zen osoko bilkuran. Biler hartan, euskaltzain osoek bozketa egin zuten X. Videgain emeritu izatearen —hau da, 75 urte bete izanaren— ondorioz sortutako hutsunea betetzeko, eta aurkezturiko hautagai bakarrak, hots, Itxaro Bordak, erdietsi zuen Euskaltzaindiaren Arautegiak eskatzen duen gehiengoa.

Itxaro Borda euskaltzain urgazlea da Euskararen Akademian 2021eko azaroaren 26tik aitzina, eta, orain, euskaltzain oso bilakatuta, 4. aulkia hartuko du, esan bezala, X. Videgain euskaltzain emerituaren aulkia. Aipatu behar da, Videgainen aurretik, beste bost jabe izan dituela kadira horrek, lehenengotik hasita, hurrenez hurren: Arturo Campión, Juan Carlos Guerra, Ignazio Maria Etxaide, Piarres Lartzabal eta, azkenik, oraindik ere urtebete ez dela joan zitzaigun Txomin Peillen.

E. Osa idazkariordeak ekitaldiaren xehetasunak azaldu ditu. Horretarako, gogorarazi du Barne-erregelek, 64.8 artikuluan, sarrera-hitzaldiaz jasotzen dutena. Azalpen horien ostean, Battittu Coyos eta Castillo Suárez euskaltzainek Itxaro

Borda euskaltzaingia lagundu dute Baionako Herriko Etxeko areto nagusira sartzen sarrera-hitzaldia irakur dezan.

I. Borda, *Mugari tirorik ez!* izenburua daraman sarrera-hitzaldian, mugaren kontzeptuaz, euskararekin duen harremanaz edota euskal idazle gisa izan dituen zenbait bizipenez aritu zaie bertaratutakoei, eta, tarteka, berak idatzitako poema-sortak irakurri ditu. Hasieran, berari egokitu zaion 4. aulkian eseri diren euskaltzainak gogoan izan ditu: Campi3n, Guerra, Etxaide, Lartzabal, Peillen, Videgain; hitzaldiaren titulua ere euskaltzain baten idazlan bati eginiko keinua dela esan du, hain zuzen ere, Piarres Lartzabalen *Mugari tiro* antzezlanari.

«Muga» hitzaren inguruko gogoeta sakonak egin ditu Bordak, hitz horrek euskal-dunengan sortzen dituen kontraesan, beldur eta aieruak aletuz: «Mugatua den mundu bateko jende mugagabeak gara (...). Muga pertsonifikatuak. Hor dira jartzen ditugunak, jartzen dizkigutenak». Berak ere muga franko gurutzatu ditu bizitzan zehar, «batzuetan itzulerarik gabe». Aitortu du, espazio horretan oreka galtzear kausitu dela sarritan, «oreka galdua zutenekin eguneroko ahaleginetan». Eta halako hausnarketak ondorioztatu ditu: «Mugak, aldizka, errotzen eta exiliatzen gaitu (...). Muga batzuen ametsa da eta besteen amesgaiztoa».

«Frontera» eta «muga» hitzen arteko desberdintasunak aztertu ditu gero, «muga» hitzak marra soila eta askotan arbitrarioa den frontera baino espazio sendoagoa betetzen duela esanez. Literatura ere mugako egikera omen, eta zentzu horretan, berak mugalari «izpiritua» daukala gaineratu du, «onerako eta txarrerako». «Hor nago, egundainokoan, orekaren mugetan, ezagutzen ez dudanaren leizea oinpean eta erortzea zenbat kostatzen den hausnarrean –aitortu du Bordak–, idazlea, hondarrean, Sisifo bat delako».

Ondoren, izan duen ibilbide literarioa aletu du, eta, bidenabar, bere inguruko hizkuntzekin izaniko harremana: «Memoriaren intimitatean elkar bizitzen zebilzkitun euskara, gaskoia, frantsesa eta kolegioan gehitu zaizkitun ingelesa eta gaztelania (...). Askotan arras euskaldunak ere ez ginela entzun behar izan genuen, gu baino perfektuagoak ziren euskaldunen partetik. Mugetakoak, ipar-mugetakoak, hitzak trukatzu iraun zuten hiztunak». Hemen bere «izpiritu xarnegua» aipatu du, «hizkuntzak ikastea, ezagutzea, hizkuntzekin lan egitea, jostatzea, komunikatzea» gustukoa duelako.

Gogoratu ditu, baita ere, telebistarik ez zegoen etxean idatzitako hastapeneko

poemak, Lafitteren gramatikarekin, *Haize Garbiako* hiztegiekin eta *Herria* astekariaren laguntzaz euskara berreskuratzen hasi zeneko memento hura, *Maiatz* aldizkariaren sorrera, bere lehen itzulpenak, liburuak, prentsarako eginiko artikulua andana, Seaskan eginiko ahaleginak eta abar.

Jarraian, literaturari heldu dio eta «euskal emazte idazleei bidea ireki zien belaubaldiaren parte» sentitzen dela adierazi du. Hortxe aipatu ditu Amaia Lasa, Laura Mintegi, Arantxa Urretabizkaia, Tere Irastortza, Marixan Minaberri eta Marikita Tanburin: «Kezka sozial berriak ekarri genituen plazara, gorputzaren inguruko ikuspegi pentsaezinak eta, bistan dena, oroz bat, planeta honetako jendetzaren erdiaren presentzia literarioa (...). Erakutsi nahi genuen, egunean eguneko euskara beharbada inperfektu batean, gure mundua ez zela bakarrik artzainez, laborariz, apezpe eta hondar denboretan kazetariz eta irakasle kiristinoz osatua (...). Emazte sortzaileak hor ginen, aniztasunaren ikur, eta emakume horietatik zenbait lesbianak ginen. Amaia Ezpeldoi detektibeak, 30 urteko bere ekinean, Euskal Herriko LGBTQIA+ jendearen destinoa paperean etzan du». Aurretik, *Maiatz*erako idatzia zuen Bordak ipuin eder bat, *Klara eta biok*, non euskal literaturako lehen neska bikote esplizitua erakusten den.

Baina bide luze eta emankor hori ez du bakarrik egin, eta aitortza egin die Bordak bere laguntzaile eta lagunei, tartean, Jean Errekart, Junes Casenave, Manex Erdozaintzi-Etxart, Eñaut Etxamendi eta Luzien Etxezaharretari. «Periferiako idazlea ez ote naizen galdetzen didate anitzetan. Bada euskal munduan zentro erabakitzaile garrantzitsu bat? Periferiakoa izateak —eta hala naiz duda izpirik gabe—, idazle minorra naizela erran nahi ote du?», kezkatu da Borda, baina ororen gainera herria, hizkuntza eta literatura maite dituela azpimarratu du baxenabartarrak: «Idaztea izan da herriarekin ukan dudana lotura nagusia (...). Ez naiz euskararen jabe sentitzen, euskara eman zidaten, galdu eta berreskuratu nuen, ez niretzat atxikitzeko, baizik eta partekatzeko, eskuzabal linguistikoa izateko». Baina aitortu du bere kultur ekinean zalantzak dituela, «inpostore» sentitzen dela maiz, «batez ere gaur bezalako egun zehatzetan», baina gaineratu du, horixe dela bere betekizun «obsesiboa», mugalari izateak oparitzen dion «aldi berean *inside* eta *outside* ibiltzearena».

Ingurukoei eskerrak emanez («deus ez da egiten ahal, inguratzen gaituztenen konpliziterik gabe») bukatu du sarrera-hitzaldia, mugaren kontzeptuari azken astindu bat emanez («“muga” sorkuntzaren derrigorrezko baldintza da»), eta, nola

ez, irakurleak xaxatuz: «Iraun beza irakurleak esnaturik eta kritikoa izaten, ez diot besterik desiratzen».

Sagrario Aleman euskaltzain osoak erantzun dio, eta Bordaren bizipenak, idazkiak eta kezak zeintzuk diren azaltzeaz gain, euskararen muga administratiboak izan ditu hizpide Euskaltzaindiko Jagon sailburuak. Elkar ezagutu zuteneko unea gogoratu du: «Oker ez banago, Aresoko elizetxean euskara ikasleekin egin genuen barnetegi batean»; eta ondoren «muga» hitzari heldu dio, baina Nafarroa gogoan duela: «1986an, Nafarroako Euskararen Legeak, irizpide jakinik gabe, Nafarroa zatitu zuen. Hitzunon eskubideak ukatzeko eta hizkuntza-komunitatea desagiteko egin zituzten eremuen arteko mugak. Euskaraz ez daiteke inon bizi, ez eta eremu euskaldunean ere, legeak euskara ofiziala dela esanagatik, eremu horretako hiritarrek zerbitzu gehienak euskara ofiziala ez den eremuan baitituzte». Eta gogor salatu du laster 40 urte beteko dituen lege horren ondorio zuzena: «Nafarren artean hesi mentalak handitzen ari dira. Ondorioak bistan ditugu gure buruetan: dagoeneko, anitzendako euskara ez da nafar guziena. Euskaraz bizitzea ezinezkoa da».

Ondoren, I. Bordaren bizitzako zenbait pasadizo kontatu ditu Alemanek modu jostagarrian, eta haren euskararen eta euskal kulturaren aurrean duen jarrera aktibo eta kritikoa nabarmendu nahi izan du. «Euskaltzaindian ere zure ezten probokatzailea dastatuko dugula uste dut», esan du euskaltzain nafarrak.

Erantzunaren ostean, euskaltzain berriak karguaren zina egin du, «Euskaltzaindiaren xede eta helburuei eta euskaltzain izateari dagozkien eginkizunak zintzo eta leialki» beteko dituela esanez, eta euskaltzain osoaren domina, diploma eta ikurra jaso ditu A. Urrutia euskaltzainburuaren eskutik.

Xabier Parrilla Etxart eta Audrey Pelse txistularien, Yves Panizzoli txistu handiaren eta Bernard Xaubadindegi atabalariaren partaidetza tarteko dela, bi pieza jo dira. Horren ondoren, ekitaldi akademikoa amaitu delarik, J.-R. Etxegarai Baionako auzapezak liburu eta lore-sorta bana oparitu dizkio I. Bordari.

12:45ean amaiera eman zaio ekitaldiari, A. Urrutia euskaltzainburuak Baionako herriari eta Ipar Euskal Herriko herritarrei adierazitako esker oneko hitzak entzun ondotik.

Ostean, areto nagusiaren ondoan, ekitaldira hurbildutakoek zintzurra busti eta gozatzeko aukera izan dute Baionako Udalak eskaini duen aho gozagarri arinean.

Andres Urrutia
Euskaltzainburua

Adolfo Arejita
Idazkaria